

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 30. května 2023 ve věci č. 56352/14 – *Stanevi proti Bulharsku*

Senát třetí sekce Soudu jednomyslně rozhodl o porušení pozitivního procesního závazku státu podle článku 2 Úmluvy v důsledku toho, že stěžovatelkám nebyla přiznána náhrada nemajetkové újmy utrpěné zabitím jejich příbuzného, aniž by k tomu došlo v důsledku obecné úpravy spočívající na relevantních důvodech či v důsledku pochybení stěžovatelek řádně využít dostupné vnitrostátní prostředky.

I. Skutkové okolnosti

Stížnost podaly manželka a dcera muže, který zemřel při autonehodě v srpnu 2010. V trestním řízení vyšlo najevo, že nehodu způsobil H. T., který trpěl bipolární poruchou a v době nehody byl v manické fázi. V období před nehodou H. T. hodně kouřil, pil alkohol, dostatečně nejedl a nespál a vysadil léky. V době nehody však opilý nebyl. Trestní stíhání bylo zastaveno s tím, že H. T. nebyl trestně odpovědný, neboť jeho činy byly zapříčiněny duševní poruchou. Proti zastavení trestního stíhání se stěžovatelky neodvolaly.

Jelikož H. T. byl pro případ způsobení autonehody pojištěn, stěžovatelky v červnu 2011 zahájily řízení proti pojišťovně a nárokovaly náhradu nemajetkové újmy za úmrtí svého příbuzného. Prvostupňový soud vycházel ze znaleckého posudku založeného na důkazech z trestního řízení, dle kterého byl H. T. v době nehody ve stavu psychózy a měl halucinace. Soud shledal, že H. T. není za své jednání trestně ani civilně odpovědný, avšak jeho pojišťovna odpovědná je, a tak náhradu přiznal. Pojišťovna se odvolala. Odvolací soud jí rozsudkem z března 2013 vyhověl a veškeré nároky stěžovatelek zamítl. Uvedl, že H. T. sice nehodu způsobil, byl nicméně nepříčetný, tudíž vzniklou újmu nezavinil, a jeho odpovědnost dle občanského práva tak nelze dovodit. To dle odvolacího soudu znamená, že není odpovědná ani pojišťovna: odpovědnost pojišťovny je totiž odvozená od odpovědnosti pojištěného. S následným dovoláním stěžovatelky neuspěly.

Souběžně s tímto řízením si první stěžovatelka po pojišťovně nárokovala náhradu za zranění, které ona sama při uvedené autonehodě utrpěla. Nejvyšší soud ve svém rozsudku z října 2015 *obiter dictum* konstatoval, že v případech, kdy pojišťovna nenese odpovědnost v důsledku nepříčetnosti pachatele, nevzniká povinnost vyplatit kompenzaci ani garančnímu fondu založenému zákonem; v této souvislosti Nejvyšší soud doporučil zákonodárci, aby takovou odpovědnost upravil. V konkrétních okolnostech projednávané věci nicméně Nejvyšší soud dospěl k závěru, že nepříčetnost H. T. pro účely civilního práva v době nehody nebyla prokázána, a tak první stěžovatelce náhradu přiznal.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

Stěžovatelky namítaly, že neměly možnost obdržet náhradu nemajetkové újmy utrpěné smrtí jejich příbuzného, přičemž se odvolávaly na článek 13 Úmluvy a článek 1 Protokolu č. 1. Soud však konstatoval, že bude případ posuzovat optikou článku 2 Úmluvy, který zaručuje právo na život. Připomněl, že absence přímé odpovědnosti státu za smrt jednotlivce automaticky nevylučuje použitelnost tohoto ustanovení (*Nicolae Virgiliu Tănase proti Rumunsku*, č. 41720/13, rozsudek velkého senátu ze dne 25. června 2019, § 135). V minulosti Soud shledal článek 2 použitelným v souvislosti s dopravními nehodami způsobenými soukromými osobami, kde oběť zemřela (např. *Anna Todorova proti Bulharsku*, č. 23302/03, rozsudek ze dne 24. května 2011, § 72) či absencí možnosti stěžovatelů domoci se náhrady za smrt svých příbuzných (*Vanyo Todorov proti Bulharsku*,

č. 31434/15, rozsudek ze dne 21. července 2020; *Movsesyan proti Arménii*, č. 27524/09, rozsudek ze dne 16. listopadu 2017).

Soud dále zopakoval, že pozitivní závazky státu obsažené v článku 2 Úmluvy zahrnují povinnost zajistit účinný nezávislý soudní systém, který poskytne náhradu oběťm nebo jejich blízkým i v případech, kdy způsobení smrti bylo nezaviněné (*Nicolae Virgiliu Tanase proti Rumunsku*, cit. výše, § 157–159).

V projednávaném případě je nesporné, že stěžovatelky žádnou kompenzaci za smrt svého příbuzného nezískaly. Vláda v řízení před Soudem uvedla, že kompenzace byla v obdobných situacích obecně dostupná, že zavedený systém byl účinný a že nepřiznání náhrady bylo chybou stěžovatelek, které v předmětných řízeních nepostupovaly správně. V této souvislosti vláda namítala čtyři možné cesty, kterými se stěžovatelky mohly vydat.

Za první, vláda považovala za účinný prostředek nápravy odvolání proti zastavení trestního stíhání. Soud nicméně přihlédl k tvrzení stěžovatelek, že neměly žádný důvod, na jehož základě by tak mohly učinit, a že nerozporeovaly skutečnost, že H. T. nebyl odpovědný kvůli duševní poruše. Soud proto souhlasil, že nemělo smysl se k tomuto procesnímu kroku uchýlovat.

Za druhé, stěžovatelky měly dle vlády možnost zažalovat přímo H. T. Soud však shledal, že stěžovatelky učinily nejlogičtější krok, když zažalovaly pojišťovnu, jelikož není pochyb o tom, že je značně jednodušší vymoci náhradu přiznanou vůči pojišťovně než vůči jednotlivci; ostatně odpovědnost pojišťovny místo pachatele je obvyklým postupem při pojištění občanskoprávní odpovědnosti řidičů. Soud tedy nesouhlasil, že po neúspěchu s žalobou na pojišťovnu měly stěžovatelky ještě zkusit zažalovat H. T.

Za třetí, vláda namítala, že vnitrostátní právní řád umožňoval zažalovat garanční fond, ze kterého se mají vyplácet náhrady ve specifických situacích nekrytých pojišťovací smlouvou. Dle Soudu se vládě nepodařilo prokázat, že by taková žaloba měla rozumnou šanci na úspěch, když neuvedla žádnou relevantní judikaturu. Soud také poukázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci první stěžovatelky, dle kterého se v situacích jako tato garanční fond neuplatní.

Konečně vláda zmínila, že stěžovatelky v řízení s pojišťovnou nevznesly argument, že H. T. si v den nehody způsobil nepřičetnost sám, což by dle vnitrostátního práva vedlo k jeho odpovědnosti. Dle vlády měla tato námitka rozumnou šanci na úspěch. K tomu Soud uvedl, že uvedená varianta nikdy nebyla na vnitrostátní úrovni diskutována. Žádné obdobné tvrzení nebylo vzneseno ani v lékařské zprávě, která připisovala rozrušení H. T., jeho stres, pití alkoholu a nedostatek jídla a spánku ve dnech před nehodou jeho duševní poruše. Navíc nárok první stěžovatelky na náhradu za jí utrpěná zranění byl uznán i bez ohledu na tento argument. Dle Soudu tak není důvod vinit stěžovatelky za to, že tuto námitku nevznesly.

Soud shrnul, že cesta žaloby proti pojišťovně, kterou se stěžovatelky vydaly, byla za daných okolností tou nejúčinnější a nejrozumnější pro dosažení náhrady. Tato žaloba však byla zamítnuta odvolacím soudem s odůvodněním, že odpovědnost pojišťovny je odvozená od odpovědnosti pojištěného. Třebaže v danou dobu nebylo vnitrostátní právo v předmětné otázce zcela ustálené, odvolací soud neuvedl žádné další odůvodnění tohoto závěru. Kromě toho Nejvyšší soud později postupoval odlišně, když první stěžovatelce její nárok uznal, přičemž tento druhý případ byl založen na stejných skutkových okolnostech a stejných argumentech, avšak uvedený rozpor v odůvodnění nebyl nijak vysvětlen.

Soud tak odmítl tvrzení, že by důvodem zamítnutí žaloby byl nevhodný postup stěžovatelek v řízení. Naopak, stěžovatelky si počínaly s náležitou pečlivostí a vznesly relevantní argumenty. Platí to tím spíše, že první stěžovatelka v paralelním řízení se stejnou argumentací uspěla. Navíc nelze pochybovat o tom, že vnitrostátní úprava garančního fondu předmětnou situaci nepokrývala.

Ve světle uvedeného Soud shledal, že skutečnost, že stěžovatelky nezískaly žádnou náhradu nemajetkové újmy utrpěné zabitím jejich příbuzného, nebyla důsledkem obecné úpravy spočívající na

relevantních důvodech, ani důsledkem pochybení stěžovatelek řádně využít dostupné vnitrostátní prostředky. V okolnostech projednávaného případu to znamená, že žalovaný stát nezavedl systém umožňující získat přiměřenou náhradu, jak vyžaduje článek 2 Úmluvy. Došlo tudíž k porušení pozitivního procesního závazku státu podle tohoto ustanovení.